

Сүйүн кызы Г.

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЫНДАГЫ СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШИНИН ТҮРЛӨРҮ

Сүйүн кызы Г.

ВИДЫ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Suiun kyzy G.

TYPES OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION

УДК: 378.1 (575.2)

Макалада өз алдынча ишти уюштуруунун бир нече түрлөрү, мүмкүнчүлүктөрү каралган. Ошондой эле студенттердин профессионалдык компетенциясынын калыптануусуна таасир этүүсү белгиленген. Макалада автор тарабынан студенттердин өз алдынча ишинин формасынын жана түрүнүн квалификациясына болгон мамилеге анализ жүргүзүлгөн. Ошону менен катар өз алдынча иштин түрүнүн өздөштүрүү деңгээлине ылайык сунушталат. Студенттердин өз алдынча ишине болгон кызыгуусун арттыруу үчүн заманбап, илимий түрдө негизделген окуу-методикалык каражаттар керек. Анын жардамы аркылуу студент өз алдынча ишмердүүлүк процессинде өзүнүн жеке окуп үйрөнүү жолун кура алат. Мугалимдин тапшырмасы бул педагогикалык каражаттардын комплекси тууралуу түшүнүк берүү, алардын мүмкүнчүлүктөрү жана максаттуу багыттары (конкреттүү тапшырманы аткаруу үчүн адабият булактарын алмаштырбай көрсөтүү), жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен тандоо принциптерин берүү.

Негизги сөздөр: өз алдынчалуулук, квалификация, маалыматтык камсыздоо, коммуникативдик компетенция, технология, методика, талкуу, диспут, реферат.

В представленной статье исследователем рассмотрены некоторые возможности организации самостоятельной работы, а также ее влияние на формирование профессиональных компетенций студентов. В статье авторами приводится анализ различных подходов к квалификации видов и форм самостоятельной работы студентов, предлагается соответствие типа самостоятельной работы уровням усвоения. Для развития у студентов мотивации к самостоятельной работе нужны современные, научно-обоснованные учебные и методические пособия как средства, с помощью которых студент может выстроить индивидуальную траекторию самообучения в процессе самостоятельной деятельности. Задача преподавателя – дать представление о комплексе педагогических средств, их возможностях и целевом назначении (неподменяя указанием литературных источников для выпол-

нения конкретного задания), о принципах выбора с учетом индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: самостоятельность, квалификация, информационное обеспечение, коммуникативная компетенция, технология, методика, дискуссия, диспут, реферат.

In presented article the explorer considers some possibilities of the organization of independent work, and also its influence on formation of professional competences of students. In the article the authors analyze different approaches to the classification of types and forms of students' independent work, suggest the conformity of an independent work type with acquisition levels. To develop students' motivation for independent work, modern, scientifically based teaching and methodological aids are needed as a means by which a student can build an individual trajectory of self-learning in the process of independent activity. The task of the teacher is to give an idea of the complex of pedagogical tools, their capabilities and purpose (not replacing literary sources for a specific task), the principles of choice, taking into account individual characteristics.

Key words: independence, qualification, information support, communicative competence, technology, methodology, discussion, debate, abstract.

Жогорку окуу жайларында студенттердин өз алдынча иши маанилүү болуп саналат. Студенттердин өз алдынча иши - мугалимдин көзөмөлүнүн негизинде жүргүзүлгөн, окуу материалдары аркылуу аткарылган студенттердин өз алдынча изилдөөчүлүк иши.

Студенттин өз алдынча иши – бул мугалим тарабынан берилген үй тапшырмасын жеке чыгармачылык менен аткаруу. Мында, окутуучулардын берилген багыттындагы окуу тапшырмаларын аткарууга гана арналбастан, жоопкерчиликти өзүнө алуусу, кандайдыр бир көйгөйдү чече алуу, өз алдынча ой-жүгүртүүгө, билимге болгон кызыгуусун артыра алуу ж.б. жөндөмдүүлүктөргө да ээ болушат. Сту-

денттердин өз алдынча иштөөсү салттуу билимдерди өз алдынча үйрөнүү аркылуу, өзүнүн чыгармачылыгын өркүндөтүүгө жана аны ишке ашырууга багытталган.

А.Алханов студенттердин өз алдынча ишин уюштурууда негизги роль окурмандын жеке индивидуалдык тапшырмасына таандык деп эсептейт [1]. Мисалы: алардын бири катары актуалдык экономикалык проблемалар боюнча рефераттарды, курстук иштерди даярдоо жана коргоо.

Жеке индивидуалдык тапшырманы иштеп чыгууда мугалимде максатын, көлөмүн, мазмунун аныктоодо бир катар маселелер жаралат. Жеке индивидуалдык тапшырманы иштеп чыгууда ВУЗдун спецификасын, адистиктин өзгөчөлүгүн, окурмандын психологиясын (б.а окурмандын предметке болгон кызыгуусуна эмне түрткү берет) эске алуу керек. Ушуга мисал катары экономикалык багыттагы студенттерге кыргыз тилин үйрөтүүдө белгилүү ата мекендик акын-жазуучулардын чыгымаларын жеке өз алдынча ишинде колдоно берсе болот.

О.В Ионина өз иликтөөсүндө өз алдынча ишти уюштуруудагы топтолгон тажрыйба – бул эң оболу педагогдун студентти адабият булактарынын үстүнөн өз алдынча иштөөсүнө жеткирүү аракети, мугалим менен биргеликте чогуу талкуулоосу, студентти илимий маселенин чөйрөсүнө тартуусу, конкреттүү маселелерди чечүүдө студенттин практикалык тажрыйбасын өнүктүрүү баалуу болуп саналат деп белгилейт [2].

Акыркы мезгилде Кыргызстандын дээрлик көпчүлүк окуу жайларында аудиториялык жана өз алдынча иштөө сааттарына теңме-тең, башкача айтканда ар бирине 50% пайыздан убакыт бөлүштүрүлдү. Ошондуктан, өз алдынча ишке бөлүнгөн сааттар кандай жана канчалык сапаттуу пайдаланылып жатканы бүгүнкү күндө ачык суроо бойдон калууда.

Профессор В. Сенашенко белгилегендей, студенттердин өз алдынча ишин легитимация кылуу үчүн окуу процессинде методикалык жана информациялык жактан камсыз кылууда окуу процессинде сапаттуу өзгөрүүлөр болушу керек [3].

Студенттердин өз алдынча иши – бул окуунун активдүү формасы жана методу, студенттердин өз алдынча иши бул окуу-тарбиялык жана илимий-өндүрүштүк иштин биримдиги, студенттердин өз ал-

дынча иши бул студенттин мугалимдер менен кызматташуусу.

Өз алдынча иштин максаты – студенттердин чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү жана билим сапатын жогорулатууга болгон проблеманы чечүүдө өзүнө өзү жардам берүүгө үйрөтүү.

Өз алдынча иштин уюштурулушу ар бир негизги билим берүү программасынын рамкасында ишке ашырылат. Факультеттердин денгээлинде мамлекеттик билим берүү стандартына ылайык кафедралар менен биргеликте аудиториялык жана студенттердин өз алдынча ишинин сааты аныкталат.

Студенттердин өз алдынча иши мугалим тарабынан ишке ашырылып ал конкреттүү предметтер боюнча жумушчу программаларда чагылдырылышы керек. Өз алдынча иштин жыйынтыгын документалдуу оформление болуусу анын ийгиликтүү уюштурулгандыгын жана контролдолуусун тастыктайт.

Студенттердин өз алдынча ишини аткаруу үчүн көптөгөн максаттарды көздөйт. Алсак, жаңы билимдерди үйрөнүүдө жана ээ болууда студенттердин өз алдынчалыгын, кесиптик көндүмдөрдүн калыптандыруу, теориялык билимдерин тереңдетүү жана практикалык көндүмдөрүн бекемдөө, таанып билүү жөндөмүн активдештирүү болуп саналат. СӨИ түшүнүгү бир тарабынан алганда окуу процессинин активдүүлүгү, өз алдынчалуулугу, студенттин билимге болгон кызыгуусу, кесиптик компетенциясынын өнүгүүсү болуп саналат. Азыркы учурда студенттердин өз алдынча иштери Кыргыз Республикасынын билим берүү стандарттарында, окуу пландары жана программаларында каралган. Студенттердин өз алдынча иш менен камсыз кылуу үчүн темалардын тизмесин түзүп, усулдук жана илимий адабияттарды тандоо, алардын ар биринин максаттарын жана милдеттерин, жана маалыматтарын иштеп чыгуу керек.

Азыркы окуу процессинде студенттердин өз алдынча ишинин уюштурулушу жаңыча мааниге ээ болууда. Анткени, студенттердин өз алдынча иши акырындап, окуу процесин уюштурууда алдынкы сапка чыгууда. Заман талабына ылайык студенттер үчүн өз алдынчалык деңгээл биринчи орунга чыгууда. Себеби студент келечекте бүтүрүүчү болгонго чейин өз алдынча иш жүргүзүп билим алуусу анын адис катары билим сапатынын жогору болуусун шарттайт. Студенттердин өз алдынча ишинин күчө-

түлүшү, жаңы окуу методдорун жана окуу каражаттарын, ошону менен бирге окуу процессинде жаңы технологияларды жайылтуунун методикасын уюштурууну жаңылайт. Ошондуктан азыркы окуу процессин уюштурууда студенттердин өз алдынча ишинин мазмунун жана методдорун жакшыртуу маселелери актуалдуу болуп саналууда.

Өз алдынча ишинин түрлөрүн карап көрсөк. Алар:

- аудитордук сабактарга даярдануу жана тиешелүү тапшырмаларды аткаруу;
- студенттердин өз алдынча ишинин жеке курстук темалары;
- контролдук жана курстук иштеринин аткарылышы;
- зачет жана экзамендерге даярдык;
- илимий практикалык конференцияларга, илимий семинарларга катышуусу;

И.И Малкин өз ишинде студенттердин өз алдынча ишинин төмөнкү классификациясын сунуштайт [4]:

- Өз алдынча иштин репродуктивдүү түрү: а) кайра жаңылануучу; б) машыктыруучу; в) обзордук; г) текшерүүчү;
- Өз алдынча иштин таанып билүү жана иликтөө түрү: а) даярдоочу; б) концептуалдуу; в) эксперименталдык-иликтөө; г) логикалык-иликтөө;
- Өз алдынча иштин чыгармачылык түрү: а) көркөм-образдуу; б) илимий-чыгармачылык; в) конструктивдүү-техникалык;
- Өз алдынча иштин таанып билүү жана практикалык түрү: а) окуу-практикалык; б) коомдук-практикалык;

Өз алдынча ишти аткарууда окурмандын таанып билүү жөндөмдүүлүгүн калыптандырууда техникалык каражаттардын жардамы менен дидактикалык материалдарды карап чыгалы:

- 1) Белгилүү өлчөмдөгү окуу материалдарын ырааттуу иликтөө;
- 2) Ар бир көлөмдөгү материалды өздөштүрүүгө багытталган окурмандын иш аракетин жаңылоо боюнча материалдарды камтуу;
- 3) Өздөштүрүүнүн тууралыгын контролдогон материалдарды камтуу;
- 4) Өздөштүрүүнүн жыйынтыгы тууралуу окурманга кабарлоо;

П.И. Пидкасистый өз алдынча иштин классификациясына көңүл бөлүү менен төмөнкүлөрдү белгилейт [5]:

- 1) Үлгү боюнча өз алдынча иштин кайра аткарылышы;
- 2) Реконструктивдүү вариативдүү;
- 3) Жарым-жартылай изденүү же эвристикалык;
- 4) Чыгармачылык иликтөө;

О.А. Беляева белгилегендей өз алдынча иштин негизги белгиси студенттин мугалимдин катышуусу жана жардамысыз өз алдынча иштегенинен эмес, информацияны билимге айландыруу, аны колдоно алуу жана башкаруусунан көз каранды [6].

Азыркы этапта өз алдынча иштин “стратегиялык” тапшырмасы катары биздин көз карашыбыз боюнча окурмандын “билим информация билим” системасында өзүнүн жеке таанып билүү жөндөмдүүлүгүн башкарууга даяр болуусунун калыптанышы. Азыркы учурда студенттин өз алдынча ишинин максатын жоопкерчиликтүү тан алуусу, биздин байкообуз боюнча, анын жеке индивидуалдык билимге ээ болуусу. Маселен: өз алдынча чыгармачылык иштерди жазганда (реферат, доклад жана курстук ишти жазганда) көпчүлүгү анын маанисин белгилүү бир проблема боюнча терең изилденишинен көрөт.

Дидактикалык максатта өз алдынча иш үчүн баардык тапшырмалар төрткө бөлүнөт:

- жаңы билим, билүүгө жана көнүгүүгө ээ болуу максатындагы тапшырмалар;
- жаңы билимди, билүүнү жана көнүгүүнү бекемдөө максатындагы тапшырмалар;
- жаңы билимди, билүүнү жана көнүгүүнү колдонуу максатындагы тапшырмалар;
- жаңы билимди, билүүнү жана көнүгүүнү текшерүү максатындагы тапшырмалар;

Биздин пикирибизче студенттердин өз алдынча ишине берилген тапшырма методологиялык билимдин жана жөндөмдүүлүктүн өсүүсүнө багытталган.

Көлөмү боюнча чакан түзүлгөн, жыйынтыкталган, информацияга бай документтер (реферат, таблица, резюме, аналитикалык справка, диаграмма) студенттин чыгармачылык тапшырмасын чечүүнүн баардык жолун басып өтүү мүмкүнчүлүгүн гана эмес, чыгармачылык жөндөмдүүлүгү пайда болгон учурдан баштап, чыгармачылык процессин көп кырдуу ишке ашыруу жөндөмдүүлүгүн берет. Жыйын-

тыгында, так жана бат маалымдоо жөндөмдүүлүгүнүн өсүүсүнө алып келет.

СӨИ уюштуруу критерийлери боюнча фронталдык, топтук жана жеке болуп бөлүнүүсү мүмкүн. Аларды карап көрсөк:

Фронталдык өз алдынча иши негизинен окуу сабагында өткөрүлөт. Анын максаты - студенттердин кайсы бир тапшырма боюнча чогуу иш алып баруусу. Студенттин өз алдынча ишинин бул түрү студенттерди бири-бири менен чогуу иштешет, окуу, илимий жана профессионалдык көйгөйлөрдү чечүү менен бирге, берилген тапшырма боюнча талкуулап акыркы жыйынтыкты чыгара алышат. Студенттердин окуу предметиге болгон кызыгуусун артырат.

Жеке өз алдынча иши - мугалимдин көз алдында студенттин жеке өз берилген тапшырмасын аткаруу. Мында мугалим менен студенттин ортосунда иштешкенге чоң мүмкүнчүлүк түзүлөт. Өз алдынча иштөөсүнүн бир түрү, берилген тема боюнча чыгармачылык иш жазып келүү болуп эсептелет. Мисалы эссе жазуу, реферат, курстук иштерди жазуу, квалификациялык иш, ал эми тандалган студенттерге студенттик конференцияларга доклад даярдоо.

Топтук өз алдынча иши - студенттердин берилген тапшырманы аткарууда топтук жана экиден болуп аткаруусу. Бул башка түрлөрүнө караганда өзгөчө орунду ээлейт. Жеке түрүнө салыштырмалуу топтук түрүндө студенттердин окууга болгон жөндөмүн, шыгын ойготот жана күчөтөт. Студенттер топтук өз алдынча ишине катышуу менен өздөрүнүн инсандык сапатарын көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк алынат жана билим денгээли жогорулайт. Топтук өз алдынча ишинде мугалим көптөгөн активдүү методдорду колдонот: дискуссия, диспут, дебаттарды, тегерек столдорду ж.б. Мында студенттин жетишүүсүндө активдүүлүк жогорулайт, өзүнүн жана башкалардын абалын көрүп баа берүү үчүн өз көз караштарын айтууга жөндөмдүү болушат.

Жогоруда белгиленгендей өз алдынча иштөөнүн ар бир тиби иштердин көптөгөн түрлөрүн өзүнө камтыйт: 1. Китеп менен иштөө; 2. Докладдарды жана рефераттарды даярдоо; 3. Түрдүү маанидеги көнүгүүлөр менен иштөө; 4. Ар түрдүү тапшырмаларды чечүү; 5. Өз алдынча текшерүү иштери, контролдук иштер, диктанттар, дил баяндар; 6. Компьютер менен иштөө; 7. Кесибине байланышкан тексттерди жекече,

топтордо иштөө; 8. Интернет менен иштөө.

Студенттердин өз алдынча ишинин жыйынтыгы үч критерийлер боюнча баа берилет: мугалим баа коюу убактысын эске алуу менен көз карандысыз ар бир студент тапшырмасын, аткарылган иштин көлөмү, семестр ичинде ар бир студент контролдоо бөлүмдөрүнүн натыйжалары, ошондой эле сапаттуу материалдардын негизинде ишке ашыруу керек. Бул салыштырмалуу анализи контролдук жана эксперименталдык топтордун жыйынтыктарын талдоо. Студент адабияттар жана маалыматтын атайын булактары менен иштей алышы керек. Адабияттарды чыгармачылык менен колдоно алгандыгын көрсөтө алса, негизги теориялык билимдерди өздөштүрө алгандыгында. Ар бир студент өзүнүн жеке пикирине токтолуп, теориялык билимдерин колдонууга жөндөмдүү. Алган билимдерин окуу процессинде өздөштүрүлгөн теориялык билимдерин практикалык маселелерди иштеп чыгарууга багытталган билгичтиктерин көрсөтө алгандыгында. Студенттердин өз алдынча ишинин сунушталган тапшырмасын аткарууда көбүрөөк жигердүүлүккө активдүүлүгүн көрсөтөт, жетишкендиктин натыйжалуулугун тастыктайт жана өзүн-өзү иш-аракетти аткарууга жакшыртууну көзөмөлдөйт.

Студенттердин өздөрүнүн кесиптик жактан өнүгүшүнө карата кызыгуусун арттыруу үчүн ишмердүүлүк биринчи курска келген күндөн баштап эң алгачкы өз алдынча аткарылган тапшырмадан башталарына көндүрүү керек. Ошондуктан тапшырмалар системасын иштеп чыгууда келечектеги кесиптик ишмердүүлүккө байланышкан ишмердүүлүктү да камсыз кылышына аракет жасоо керек.

Студенттердин өз алдынча ишинин жыйынтыгы анын окутуучу тарабынан көзөмөлдөнүшүнөн көз каранды. Студенттердин өз алдынча ишинин максаты – методикалык жактан туура, берилген убакытты туура коротуу менен окуу дисциплиналары боюнча теориялык билимдерди аң-сезимдүү үйрөнүүгө ээ болот. Окуу дисциплинасынын текшерүү формалары аркылуу анын мазмунунан, окутуу сааттарынын көлөмүнөн, студенттердин өз алдынча иштеринин бөлүнгөн түрлөрүнөн, студенттин жетишкендигинен, жөндөмдүүлүгүнөн, окутуучунун тажрыйбасынан көз каранды болот. Ошондуктан, жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартын ишке ашырууда

ЖОЖдордогу студенттердин өз алдынча ишин окутууда профессионалдык билим, билгичтик жана көндүмдөрдү өнүктүрө турган багыттарын кароо керек. Жогорку окуу жайларда адистерди даярдоо белгилүү өлчөмдө өз алдынча ишмердүүлүктүн туура уюштурулушуна байланыштуу болот. Азыркы учурда үзгүлтүксүз билим алууга жөндөмдүү, сапаттуу адисти даярдоодо бул маселени чечүү көйгөйү көңүл борборунда турат.

Адабияттар:

1. Алханов А.Ф. Об экономической подготовке студентов в условиях рынка. // Образование. Наука. Бизнес: Сб. трудов межвуз. науч.-метод. конф. - Череповец, 2003. - С.4-8.
2. Ионина О.В. Теория и практика самостоятельной работы учащихся в отечественной педагогике второй половины XIX начала XX века: дисс... канд.пед. наук: 13.00.01. - Пятигорск, 2005. - С. 246.
3. Сенашенко В., Жалнина Н. Самостоятельная работа студентов: актуальные проблемы. Научный журнал Высшее образование в России. №7. - 2006. - С.104-109.
4. Агибова И.М., Куликова Т.А. Самостоятельная работа студентов в вузе: виды, формы, классификации. Вестник Ставропольского государственного университета. №71 - 2010. - С. 222.
5. Агибова И.М., Куликова Т.А. Самостоятельная работа студентов в вузе: виды, формы, классификации. Вестник Ставропольского государственного университета. №71. - 2010. - С. 224-226.
6. Беляева А.В. Управление самостоятельной работой студентов. Научный журнал Высшее образование в России. №6. - 2003. - С. 105-109.
7. Алханов А.Ф. Самостоятельная работа студентов. Научный журнал Высшее образование в России - №11. - 2005. - С.86-89.
8. Ковалевский И. Организация самостоятельной работы студентов. Науч. журнал высшее образование в России. - №1. - 2000. - С.114-115.
9. Вербицкий А.А. Самостоятельная работа и самостоятельная деятельность студента // Проблемы организации работы студентов в условиях многоуровневой структуры высшего образования: тезисы докладов Всероссий. науч.-метод. конференции. - Волгоград: ВолгГТУ, 1994. - С. 6.
10. Сыдыкова Т.М., Карабаева Э.С. Групповая работа как одна из форм самостоятельной работы студентов. / Журнал «Известия вузов Кыргызстана». - 2015. - №6. - С. 87-89.